

В с т у п

До збірки увійшли народні пісні, записані на Харківщині в 1979–1983-х роках фольклорними експедиціями, що склалися зі студентів Харківського інституту мистецтв. Тоді я навчався у цій вишій щороку під час літніх канікул разом із моїми друзями-студентами їздив збирати фольклор. Ця робота мене захоплювала. Посеред тогочасної суспільної стагнації, байдужості, фальші й лицемірства я відчував, що торкаюся чогось справжнього, непідробного, такого, що несе на собі правдивий відбиток історії. Мабуть, подібні почуття огортають археолога, коли він очищує від вікових нашарувань руїни стародавньої будівлі або викопує якусь коштовну річ, що століттями пролежала в землі.

Порівняння з археологією тут не випадкове. В мене справді було відчуття, що ті поважного віку люди, що погоджувалися заспівати старих пісень для нашого запису, відкривають перед нами напівзруйновану історичну пам'ятку. Багато з їхніх пісень, зокрема майже всі обрядові, під ту пору на Харківщині вже не використовувалися за тих побутових обставин, для яких їх було створено. На щастя, вони ще зберігалися, бодай фрагментарно, у пам'яті переважно дуже літніх людей. Молодші їхні односельці, що згодилися взяти участь у наших записах або

приходили послухати неочікуваний “концерт”, не могли приховати свого захоплення і здивування, коли старі співали нам петрівки, купальські чи масляничні пісні. Молодші цих пісень вже не знали, їхній репертуар складався здебільша з родинно-побутової лірики і новіших жанрів, серед яких особливо улюбленим була мелодраматична, з явними елементами кітчю, балада. Траплялися нам і старі пісні, до яких набагато пізніше (ймовірно, у XIX чи на початку XX сторіччя) було додано нові строфи значно нижчого мистецького рівня. Стилiстична строкатiсть таких зразків була разючою, але наші сучасні виконавці цього не помічали. Таке мирне співіснування у селянській свідомості на одному естетичному щаблі відшліфованих століттями мистецьких перлин і сумнівної якості новотворів потребує окремого осмислення.

Багатівіковий ланцюжок передачі фольклорної спадщини від старшого покоління до нащадків рвався на наших очах. Селяни зберігали в пам’яті чисту, як лісове джерело, мову стародавніх пісень. А навколо них звучала мова, попсована суржиком. Вони ще могли самі виконувати старі пісні й любили їх, але їхні молодші родичі вже надавали перевагу пасивному споживанню того звукового продукту, що його приносили радіо, телебачення і магнітофон. Цей продукт був у 80-і роки XX сторіччя в Україні переважно “радянською естрадою” чи примітивною західною поп-музикою. Мене не полишало відчуття, що ми є свідками зникнення предковичної культури, але зарадити цьому об’єктивному процесові неможливо, бо вже майже не існувало того традиційного селянського суспільства, що породило цю народну культуру. Ми знаходили самі її рештки, уламки, як після кораблетроці, й серед цих залишків був пісенний фольклор — благородні й цілючі трави народної мудрості, дарма що в одному жмутку із кількома бур’янами. І ті, й ті лежали висмик-

нутими невблаганним часом зі свого природного ґрунту, а тому були приречені на загибель.

Власне тоді й виникла думка зафіксувати на папері окремі зразки нашої пісенної культури в тому стані, в якому вони на той час збереглися у своєму природному середовищі. Будь-які заходи з відновлення, відродження чи розвитку цієї культури виглядали б суцільною утопією. Натомість єдино доцільною видавалася спроба зберегти для майбутнього обрис руїни, яка щодня більшала. Ця збірка містить пісні, що фахівцям можуть бути відомі з інших публікацій, а деякі з них добре знають усі шанувальники української пісні. Головною моєю метою було не відкрити нові фольклорні зразки й не нагадати про щось загальновідоме, а відобразити декотру, на жаль завершальну стадію розвитку нашого фольклору в певний час і в певному місці. Саме в такій формі ці пісні ще пам'ятали у зазначених селах Харківщини наприкінці 70-х – на початку 80-х років ХХ ст. Мені важливо було показати не тільки пісні самі по собі (хоча більшість із них мають незаперечну мистецьку цінність), а й той стан, в якому вони тоді існували у свідомості природних носіїв фольклору. Тому під час транскрибування я зберігав особливості вимови, зокрема, характерне вимовляння ненаголошеного [e] як [и], намагався зафіксувати найменші деталі тексту і музики — навіть ті, що, ймовірно, були випадковими чи могли варіюватись у виконанні інших мешканців цієї ж таки місцевості. Якщо останній ненаголошений склад строфи не співається, а швидко й нечітко промовляється, а то й зовсім зникає (це є дуже характерною рисою народного співу на Слобожанщині), в нотних транскрипціях цей склад подається в квадратних дужках. У примітках до кількох весільних пісень я подаю коментарі самих виконавців, що пояснювали весільний обряд.

В кількох випадках під час транскрибування довелося виправити явні словесні помилки виконавців або вдатися до реконструкції окремих слів і текстових фрагментів, але таке втручання зведено тут до мінімуму і завжди стосувалося тільки тексту.

Ця збірка — своєрідне історичне свідчення про один з етапів розвитку нашої культури. Сподіваюся, воно зможе спонукати до роздумів не тільки людей мистецтва, а й краєзнавців, істориків, соціологів, психологів. Утім я розраховую не тільки на це, бо збірка містить чимало справжніх шедеврів народної творчості, що можуть захоплювати самі по собі, в позаісторичному контексті. Відчуття їхньої правдивої і непоказної мистецької величі вразило мене ще тоді, коли я почув їх уперше в бідних українських селах. Це відчуття не полишає мене й зараз, чверть сторіччя по тому.

Насамкінець хочу із вдячністю згадати тих, з ким разом я мандрував селами Слобожанщини у пошуках фольклору. Передусім це тодішні студенти — композитори Олександр Грінберг і Олександр Гугель, музикознавці Лариса Мунтянова й Олена Фаль. Вони майже завжди входили до складу нашої пошукової групи. Заслугоvue на добру згадку і тодішній керівник фольклорного кабінету Харківського інституту мистецтв Сергій Олександрович Нікітін. Саме він дав нам перші настанови в роботі фольклориста. Без тогочасної участі цих людей така збірка ніколи б не з'явилася. Головна ж подяка — тим українським селянам, що їх ми відволікали від справ, коли просили заспівати для нас. Крізь усі лихоліття вони пронесли в собі мистецький вогник, що спалахнув у свідомості їхніх далеких пращурів. І це є справжнім чудом.

Олександр Щетинський

композитор